

ועל גוף הדין שבעדות חמש נשים יש לה כתובה, כבר הקשה הגרעק"א, הרי להלכה קיימא לן כבית הלל שאם מת הבעל לפני שהשקה אין לה כתובה, כי עליה מוטלת חובת ההוכחה שלא זינתה, ומדוע אם כן כאן יש לה כתובה, מה בכך שאין הנשים הללו נאמנות, סוף סוף היתה כאן סתירה לאחר קינוי, ואין לנו אפשרות לבדוק נאמנותה? וצידד לומר שהיא תקנה מיוחדת שלא לגרוע כתובתה על פי עדותן, כי חששו שאם נפסידה על פיהן יבואו לשקר בה. ועוד תרצו שאלה זו בפנים שונות. ע' בית מאיר אה"ע קעה. ובתשובת רעק"א אליו (ח"ג נא) דחה דבריו; רש"ש; אחיעזר שם; חידושי רבי מאיר שמחה מדוינסק, חדושים ובאורים, ועוד.

דף לב; פרק שביעי

הערות ובאורים בפשט

'אלו נאמרין בכל לשון: פרשת סוטה ווידוי מעשר...' — טעם לסדר הדברים המנויים במשנה — ע' בספר אמת ליעקב.

'וברכת כהן גדול' — נקטו ברכת כהן גדול ולא קריאת התורה עצמה, כי קריאתו בתורה הרי היא כשאר קריאות שבתורה, שלדעת הסובר 'כל התורה בכל לשון נאמרה' (ראה להלן לג. ובראשונים), גם היא כשורה בכל לשון (משך חכמה — אחרי טז, לא). ולמאן דאמר 'בלשון הקודש נאמרה' אין צריך לומר שגם קריאה זו תהא בלשון הקודש דוקא (הרד"ל).

ואפשר שלענין הקריאה לא הוצרכו לומר, שפשוט הוא שבמקדש קורא מתוך ספר הכתוב אשורית ובלשון הקדש. גם אפשר שנקטו 'ברכת כהן גדול' אגב 'ברכת כהנים' [ו'פרשת המלך' אגב 'פרשת עגלה ערופה'] אבל הדין שוה לקריאה ולברכות. (עפ"י חדושים ובאורים להלן מ:). ובפירוש תוס' יום טוב (להלן משנה ז) כתב הכוונה כאן לקריאתו דוקא, אבל ברכתיו הרי הן כשאר ברכות, שלא מצינו מקור לחלק בין ברכה זו לשאר הברכות הנאמרות בכל לשון.

טעם הדבר שברכת כהן גדול בלשון הקדש, בשונה משאר ברכות ותפילות — אפשר משום מעלת קדושת היום תקנו כן (עפ"י תורא"ש להלן מ:). ופרשת המלך — אפשר משום שנאמר תקרא את התורה הזאת — משמע תורה זאת ככתבה תהא קריאתה. (תורא"ש מא.)

'ששה שבטים עלו לראש הר גריזים וששה שבטים עלו לראש הר עיבל' — המאירי כתב שלא היו עומדים בראש ההר למעלה אלא בשיפועו, כדי שיהא קולם של לויים נשמע להם יפה. ולכך כתוב ביהושע (ח, לג) חציו אל מול הר גריזים והחציו אל מול הר עיבל, כאשר צוה משה עבד ה' לברך את העם ישראל בראשונה. לדברי רבי (לז), לא עמדו על ההר אלא למטה, ככתוב בספר יהושע, ומה שנאמר על הר... — היינו בסמוך.

זכתבו עליו את כל דברי התורה בשבעים לשון — נמצא בספר 'תגין', שהתורה כולה היתה כתובה על האבנים, מבראשית עד לעיני כל ישראל, בתגיה ובכל דקדוקי כתיבתה, ומשם נעתקו התגין בכל התורה. ויתכן שהיו האבנים גדולות מאד, או שהיה מעשה נסים. (רמב"ן — תבוא כו, ג). ויש אומרים שכתבו עליהן את המצוות בקיצור, כגון ה'אזהרות'. (כן הביאו רמב"ן וראב"ע (תבא) מרבנו סעדיה גאון. וכן הביא המאירי).

ובחידושי הרי"ם (תבוא) איתא: לא שכתוב ממש בלשון צרפת וטורקי, אלא כתבו בלשון הקודש באופן שיוכל כל איש מן האומות לקרוא ולהבין בה כפי דעתו ולשונו — שכן חיות כל הלשונות מלשון הקודש שהיא שרשן. ועי"כ תהא בה אחיזה והארה לכל איש יהודי שנופץ בכל אומה ולשון. ויש מי שסובר לחדש שאף לדעת האומרים שכתב כל התורה ככתבה, זה רק בלשון הקדש, אבל בשבעים לשון לא כתב אלא את האזהרות, שהרי כשתרגמו שבעים הזקנים את התורה ליוונית, חששו שמא יבואו לגלות פנים בתורה שלא כדין והוצרכו משום כך לעשות בה שינויים, והיה זה יום קשה לישראל, ומדוע לא חששו גם כאן לכך — אלא נראה שלא תרגמו אלא את עיקרי הענינים. (עפ"י הערות למסכת סוטה להלן לה:)

(ע"ב) 'פרשת סוטה מנלן'... — לפי גרסת רש"י, הלימוד שכשרה בכל לשון הוא מואמר הכהן אל האשה — משמע, בכל לשון שהיא שומעת. ובאור הראיה [הלא לכאורה אפשר לקיים לשון הקודש והבנת האשה, ללמדה תחילה באור המלים ואחר כך לומר לה בלשון הקודש] — כי אין מסתבר לגמרא שקפידת התורה לשני דברים אלו גם יחד, כי אם צריך לשון הקודש דוקא, הרי שעיקר הדבר הוא אמירת המלים, ואם כן, אין צריך הבנה. ומכך שהצריכה תורה לומר לה באופן שמבינה, סימן שהעיקר הוא ידיעתה והבנתה, וממילא אין חילוק באיזו לשון אומרים לה. [אמנם, בפרוש המשנה לרמב"ם משמע שגרס (כגרסה שלפנינו) 'בכל לשון שאתה אומר', והיא דרשה נפרדת]. (עפ"י אגרות משה או"ח ח"א לב, ב ע"ש).

ואם האשה אינה מבינה לשון הקודש אלא לשון אחרת בלבד — אין לומר לה אלא באותה לשון שמבינה. (הרד"ל. ואף על פי שלענין ק"ש ועוד, מועילה לשה"ק ללא הבנה, ורק בשאר לשונות צריכים שיבין 'ע' משנ"ב ובאור-הלכה סב; קא. יד. וע"ש בפמ"ג ובהגהות ר"א לנדא שבסוף המסכת) כאן שונה, שהעיקר תלוי בהבנת הלב, וכביטול חמץ וכדו'. וכן הדין בשבועת העדות ובשבועת הפקדון).

זידי מעשר — מנלן... ויליף 'אמירה' מסוטה... ויליף אמירה מלויים... דנין אמירה גרידתא מאמירה גרידתא ואין דנין אמירה גרידתא מענייה ואמירה' — הכוונה לחלק בין אמירה אישית כוידוי מעשר וסוטה, לאמירה ציבורית, שכשמדבר אל הציבור (שזהו 'עניה' — בקול רם) מסתבר יותר לומר בלשון הקודש, לשון המיוחד לציבור והמאחד את האומה. (אור שמח הל' מלכים ז, ג). וכן בספר אמת ליעקב נתן כלל בדינים הללו; כל אמירה שהיא פרטית, בין אדם לחברו [כסוטה ושבועת העדות] או בין אדם לקונו [תפלה וברכת המזון] — כשרה בכל לשון, [וענין המחלוקת בקריאת שמע, כי הם דברי הקב"ה לישראל]. ואילו אמירה פומבית, כקריאת המלך, ברכות וקללות, עגלה ערופה ומשוח מלחמה, וכן חליצה שכתוב בה 'ונקרא שמו בישראל' — בלשון הקדש. וכן מקרא בכורים משמע שהוא ענין כללי. וברכת כהנים — שמא משום שאין תרגום לברכת כהנים, כדברי תלמידי רבנו יונה פ"ק דברכות. ויש להוסיף טעם לברכת כהנים, כמו שכתב בספר פרי צדיק (וישלה ב), לפי שהברכה באה מאת ה' ולא מהכהנים, וכפי שנאמר 'שמו את שמי...', לכך יש לברך בלשון השכינה, לשון הקדש).

... והאמר רבי יוחנן משום רשב"י מפני מה תקנו תפלה בלחש, כדי שלא לבייש את עוברי עבירה... — יש לשאול על קושית הגמרא, הלא במקרא ביכורים הנוסח קבוע לכל ישראל, ואין לאדם בושה מחבירו, שהרי כולם אומרים כן, אבל בתפילה, שמתוודה על עוונותיו הפרטיים, כמו שפרש רש"י, ודאי בושתו מרובה, ולכך תקנו לומר בלחש? אלא עיקר קושית הגמרא על לשון רשב"י 'אדם אומר שבחו בקול נמוך וגנותו בקול רם' — משמע שלמד מביכורים לכל מקום, לומר גנותו בקול, ולא יחוש לבושה, שכך יאה לו. ועל כך הקשו מתפילה שתקנוה בלחש. (הרד"ל)

'מפני מה תקנו תפלה בלחש' — פירש הנצי"ב: גם כאשר נמצא במקום שמתפללים עמו אחרים בקול ואין יכול לשמוע באזניו מה שמוציא מפיו, והוא אמינא שצריך להתפלל בקול כדי שישמע, קמ"ל שאינו כן, אלא גם בכגון זה תקנו להתפלל בלחש, כדי שלא לבייש עוברי עבירה. —(א). בא לתרץ, הלא בלאו הכי אינו ראוי להגביה קולו כמו שלמדו מחנה. ואמרו המשמיע קולו בתפילתו הרי זה מקטני אמנה — ולכך פירש שהוצרכו לטעם זה באופן שעל פי דין היה לו להגביה קולו כדי להשמיע לאזניו. ואכן בספר באר שבע תמה על פירוש הגמרא כנ"ל. והוא נקט שם עפ"י התוספתא שאפילו לאזניו אינו משמיע [וכן דעת כמה מהפוסקים], ולכך נשאר בקושיא, כי אין שייך תירוץ הנ"ל. אך גם אם ננקוט שצריך להשמיע לאזניו, אין מובן כל כך, הלא אם יש שם רעש יכול להגביה קולו מעט בכדי שישמע הוא ולא ישמעו אחרים. ב. לפי תירוץ זה יצא שאם אין שם איש מלבדו או שאינו מתבייש, והמקום סואן שאינו שומע עצמו, יש לו להגביה קולו בתפילתו. וזה דבר חדש).

וזה לשון רש"י ז"ל בספר הפרדס הגדול (הלכות תפלה): 'זחנה היא מדברת על לבה... מכאן למתפלל צריך שתהא תפלתו בלבו ושפתיו נעות. והיא ממי למדה לעשות כן — מהקב"ה שצוה במקום אשר תשחט העולה תשחט החטאת, למה מקום אחד לשחיטה — מפני כבוד הבריות, שעולה באה נדבה והחטאת באה על חטא, ואם היה המקום מיוחד לעזרה לשחוט שם את החטאת, מיד ידעו הכל שחטאת היא זו והיו פנים של זה מלבינים, אבל עכשיו שנשחט החטאת במקום העולה כסבורין העם שהיא עולה ואינם יודעים בחטאו של זה. אמרה חנה, כיון שהקב"ה חס על כבוד הבריות אף אנו צריכין לחוס ולהתפלל כל תפלותינו בלחש ואז אם יתוודה אדם תפלתו או ישאל צרכיו — אינו מתבייש, שאין אדם יודע מה שבלבו.'

'מפני מה תקנו תפלה בלחש — כדי שלא לבייש את עוברי עבירה' — הגם שבלאו הכי צריך להתודות בלחש, שהרי אין לו לאדם לפרסם חטאו ולגלותו לאחרים (כדאיתא בברכות לד: ובפוסקים) — יש לפרש שהבושה נגרמת מכך שמתפללים כולם בקול, וניכר לכל שזה משתתק באמצע תפילתו כדי להתודות על חטאיו.

(ואין להקשות, כיצד למדו כן מחטאת ועולה שמושם בושה הוא, שמה שם הטעם הוא מפני שאין לפרסם החטא? — ל"ק כלל, לפי שאם אכן היה דין החטאת חלוק מעולה, אין בזה משום זלזול, שהרי עושה את מצוותו. ובלאו הכי, כיון שחטאת אינה באה אלא בשוגג, אין הדבר ברור שאסור לפרסם חטא בשגגה משום חילול ה' — ע' רש"י חולין ספ"ב ומגן אברהם תרו"ב. אבל משום בושה על שגגתו, שלא נזדר — איכא).

והמנחת-חינוך (שסד, ט ואילך) מפני שאלה זו יצא לחדש שהאיסור לפרט את חטאיו משום כבוד שמים, אינו אלא כשמפרט במה חטא, אבל כשמפרסם שחטא, לית לן בה. (וצ"ב, הרי נראה שהחטא קל בעיניו ואין בוש בו, ומדוע אין בזה חילול ה' ואמנם, מלשון הגמרא לעיל (ז:): 'חציף עלי בר ישראל דמפריט חטאיה' (ובברכות לד: 'דמפרש'. והיא היא), משמע שעיקר החציפות הוא בפירוש החטא דוקא).

‘שעירה חטאת דעבודת כוכבים דלא סגי דלאו שעירה מאי איכא למימר? — התם ניכסיף וניזיל כי היכי דנכפר ליה’ — ודוקא בעבודה זרה מצינו כן. לא בשאר חטאים גדולים. ואף בע”ז לא נאמר אלא לענין קרבן מגזרת הכתוב, אבל בזמן שאין קרבן — אין מוטל עליו לבייש את עצמו, אדרבה יש לומר שאסור לו לפרסם. ‘וחדשים מקרוב באו ואומרים שצריך לפרסם חטאו, ונשתקעו הדברים ולא נאמרו, ומדברי החיצונים דבר זה’. (שו”ת פנים מאירות ח”ב קעת. והוכיח כן מהגמרא לעיל ז. ע”ש).

‘לא תימא גנתו אלא אימא צערו, כדתניא וטמא טמא יקרא צריך להודיע צערו לרבים ורבים מבקשים עליו רחמים’ — אף כאן כשמוכר צרות ישראל שבעבר, אומרם בקול, כדי לעורר רחמים שלא יארעו שוב צרות כאלו על ישראל. (עפ”י מהרש”א).
עוד יש לפרש שדוגמא בעלמא מביא משם שמצינו הודעת צער ברבים. ואמנם הם ענינים חלוקים; שם הטעם כדי שיבקשו רחמים, וכאן הטעם הוא לשבח ולהודות להקב”ה על הנסים שעשה לאבותינו. וכן משמע במאירי. (עפ”י ‘הערות במסכת סוטה’)

‘וחכמים אומרים בכל לשון’ — כתב בבאור הלכה (סב,ב): ‘ודע עוד, דנראה לי בפשיטות, דאותן דברים הנאמרין בכל לשון, הוא דוקא אם אנשי אותו המדינה מדברין כך, אבל אם אנשי המדינה אינם יכולין לדבר זה הלשון, ורק הוא ועוד איזה אנשים יחידים יודעים זה הלשון — זה לא נחשב לשון כלל למדינה זו שאינה מכרת בזה הלשון, דבשלמא לשון הקדש הוא לשון מצד העצם, משא”כ שאר לשון איננו כי אם מצד הסכם המדינה, וכיון שאין אנשי המדינה זו מכירין בלשון זה — לא נקרא לשון כלל’.

א. כתב להוכיח חידוש זה מהסוגיא בקדושין (ו) שהאומר ‘חרופתי’ ביהודה מקודשת, משמע דוקא ביהודה, ולא בשאר מקומות. ולכאורה אפשר לדחות על פי דברי ר”י הוקן ותלמיד הרשב”א שם, שנימקו הטעם שאינה מקודשת בשאר מקומות, לפי שהעדים אינם מכירים לשון זו, והוי כמקדש ללא עדים.

ואולם אין להוכיח מדבריהם לאורך גיסא, שלולא שהיו צריכים עדי קיום לקדושין, היתה מקודשת, הרי משמע ששאר לשונות מועילות אף אם אינן מובנות לאחרים — הא ליתא, כי בקדושין אין צורך ב’לשון’, כלומר בשפה מקובלת, אלא די שהענין המכוון ישתמע מתוך דיבורם. (והרבה אחרונים סוברים שאפילו דין ‘דיבור’ אין צריך בקדושין), שלא כבקריאת שמע.

ב. עוד על החילוק בין לשון הקדש שהיא ‘לשון בעצם’, לגבי שאר לשונות שאינן אלא ‘הסכמיות’ — ע’ במובא בנדרים י. וע”ע: אגרות משה או”ח ח”א לב; יו”ד ח”ד כג,א; ספר הזכרון לגרי”י פרנקל, עמ’ קנא).

‘ורבנן — אמר קרא ששמע — בכל לשון שאתה שומע’ — מדלא כתיב ‘שמעו’ בלשון רבים, שהרי מדבר אל הכלל, משמע שכל אחד עם שמיעתו שבה הוא מבין בפרטיות (שפת אמת מגילה יז:).
ויש לפרש שהלימוד הוא ממשמעות המילה, שהיא לשון הבנה וקבלה, ומשמע שכל אחד ואחד בדרך ובלשון שמבין בה הוא. וכן יש לפרש את הדרש דלהלן ‘ושמעה קול אלה’. וערש”י שם. וע”ע חדושים ובאורים.

‘ההוא שלא יקראנה למפרע’ — נראה שהוצרך ללמד על כך באופן שאינו משנה את משמעות הדברים, כגון ‘ישראל שמע’ (חדושים ובאורים).
לפי זה יש להוכיח לכאורה שגם כשקורא בכל לשון, יש להקפיד על תרגום מילולי מדויק ואין די

בתרגום כללות הענין, כי אין סברא שבלשון הקדש אם אומר 'ישראל שמע' לא יצא ובלשון אחרת כי האי גוונא יצא. ולא דמי לברכות ותפילה שאין שם נוסח מלים מסוים מדינא, כל שמזכיר את הענינים המעכבים בברכה.

ואפשר ששבועת הסוטה דינה כדין ק"ש, אעפ"י שלא מצינו בה לפסול אמירה למפרע, אפשר שצריך להקפיד על הנוסח המסוים הכתוב בתורה. וכן מבואר באגרות משה (או"ח ח"א לב, א ו). וזה שלא כפי הנראה בספר באר שבע שנקט שבכלל 'בכל לשון' כשאנו משמר הנוסח המילולי. ולפי הראשונים שמפרשים 'למפרע' — סדר הפסוקים, לכאורה אין ראייה לנידון דידן כלל.

ורבי, שלא יקראנה למפרע מנא ליה? — נפקא ליה מדברים הדברים' — והולך רבי לשיטתו בדרשת דברים — הדברים, בשבת צו: (מהר"ב נבנצל שיח' וכיון לדברי רא"מ מפינסק בהגהותיו לברכות יג, ע"ש ובדבריו שם בדף טו.).

'למימרא קסבר רבי כל התורה בכל לשון נאמרה...' — רש"י מפרש: לקרות בבית הכנסת. והקשה הרא"ש בתוספותיו, הרי לא מצינו לקריאת התורה בבית הכנסת שתהא מצוה מן התורה, ומדו זה שתלו כאן מחלוקת רבי וחכמים בדרשת הפסוקים בנידון זה. ואולם — כתב הרא"ש — מצינו פרשת זכור ופרשת פרה שקריאתן מדאורייתא.

ופירש הרא"ש (וכ"כ התוס' בכ"מ) על שאר קריאות שהצריכה תורה, כגון מקרא בכורים ויודי מעשר וקריאת פרשת חליצה. (ולפירוש זה, יחלוק רבי על סתם משנתנו ויסבור שהכל בלשון הקדש). ויש מי שיישב פרש"י, שאמנם אין הקריאה בתורה בבית הכנסת מחויבת מהתורה, אבל אם בא לקרות, יש לו לקרוא בלשון הקדש מדין תורה. וכשם שלמדו (בברכות כא) ברכת התורה לפני הקריאה מדאורייתא, הגם שהקריאה עצמה אינה מדאורייתא. (באר שבע. הכוונה לקריאה בציבור, וכמוכא בירושלמי שברכת התורה בקריאה בציבור דאורייתא).

ורבנו חננאל פירש שהנידון הוא אם ניתן להעתיק התורה ולקרות בה בלשונות אחרות. (עתוס') ויש מפרשים בדרך אחרת: הכל מודים שלא נכתבה תורה על הספר שכתב משה אלא בלשון הקדש לבדה, ולא נכתבו שאר לשונות אלא על האבנים בגלגל, שנאמר באר היטב (כדתנן במתניתין). והנידון בגמרא הוא על הלימוד שלמדו הקב"ה למשה ומשה לישראל, לפי שהיו בהם גרים משאר לשונות — האם היה מלמדה לכל אחד ואחד בלשונו, או שמא לכולם שונה בלשון הקודש. (רב האי גאון — מובא ברשב"א ברכות; ראב"ד — מובא בריטב"א. ומהרש"א פרש דברי התוס' בברכות, שהכל מודים שבסיני נאמר כל דיבור ודיבור בשבעים לשון. וע"ע טוב ראה ומגדים חדשים שם).

או כלך לדרך זו: נידון השאלה הוא, כאשר נכתבת התורה בלשון אחרת, האם יש בכתיבה זו קדושת ספר תורה ויוצאים בזה ידי חובת כתיבת ספר תורה, כי עיקר מהותו של ספר התורה הוא תוכן הדברים והמצוות כפשטותן [הגם שודאי כל הרמזים ושבעים הפנים וצירופי השמות אינם שייכים אלא בלשון הקדש, בצורת האותיות ובתגים וכו'], והקורא ממנו כקורא מתוך הכתב ולא כקורא על פה. או שמא לא ניתנה תורה להעתיקה אלא ככתבה וכנתינתה, וכשאינה כתובה בלשון הקדש אינה חשובה 'תורה'.

ולכך רצו לתלות בשאלה זו נידון אמירת הדברים שאמרה תורה לאמרם, האם העיקר בהם הוא התוכן, כך לי בלשון זו או בלשון אחרת, או שמא צריך להקפיד על הלשון כפי שהוא כתוב בתורה. (עפ"י חדושים ובאורים. פירוש נוסף ע' בשפת אמת מגילה יז).

— ערש"י ותוס' ושאר ראשונים בברכות (יג). ונראה לפרש בדעת רש"י את השאלה אם נאמרה בכל לשון או בלשון הקודש בלבד, על פי דעת הט"ז שהלומד תורה בהרהור בלבד, אינו מקיים מצות תלמוד תורה — האם כשלומד בלשון אחרת, מקיים המצוה אם לאו.

עוד נראה לפרש, לפי מה שכתבו הפוסקים שמצות תלמוד תורה מתקיימת בתורה שבכתב אפילו קורא ואינו מבין, (כן כתב רבנו בחיי ב'כד הקמח' ערך תורה. ונתבאר במק"א) — האם כשקורא התורה בשאר לשונות מקיים המצוה גם כאשר אינו מבין, כגון הקורא בתרגום, כי התורה בכל לשון נאמרה, או שמא לשון אחרת הרי היא כפירוש וכתורה שבעל-פה, ואינו מקיים המצוה אלא אם מבין. (מהגר"ו נ גולדברג שליט"א).

בסיס לדברים הללו נמצא בחדושי הריטב"א בברכות: 'זאין אדם יוצא ידי 'הגית' אלא בלשון הקודש'. ואולם נראה שלדעת הריטב"א (במגילה כ. ובברכות טו:): מצות לימוד תורה מתקיימת בהרהור בלב בלבד, ללא שיוציא בשפתיו. וצריך לומר כהסבר השני, שבאופן שקורא ואינו מבין, צריך לשון הקדש דוקא.

עוד בענין תלמוד תורה בהרהור: ע' פני יהושע ברכות טו: שו"ע הגר"ז הל' ת"ת ב, יב; בהגר"א או"ח מז; חיי אדם י, ד; ב'שמט אדם'; שו"ת מהרש"ם ח"ב לה; ציונים לתורה ט.

ענינים וטעמים

'וידוי מעשר' — למה נקרא 'וידוי', והלא אינו אלא אומר שבחו, שלא חטא כלל בערתי הקדש מן הבית... לא עברתי ממצותיך ולא שכחתי... עשיתי ככל אשר צויתני, והלא הוידוי מורה על ההפך, על הודאה בחטא?

זו לשון רבנו עובדיה ספורנו בפרושו לתורה (תבוא כו, יג): בערתי הקדש מן הבית — 'בחטאינו ובעוונות אבותינו הוסרה העבודה מהבכורות אשר להם היו ראויות תרומות ומעשרות. כאמרו, ואטמא אותם במתנותם בהעביר כל פטר רחם. וזהו וידוי מעשר שהזכירו רז"ל'.

כלומר, בתוך השמחה, מהול גם מעט עצב וצער באמירה זו. בהתרומם נפשו של איש ישראל בעמדו לפני ה' אלקיו, ורואה ברכתו שלמה, הפרשת מלאכתו קדושה, והרי היא נתונה לאנשי קודש ומקובלת לפני הא-ל הקדוש, באותה שעה נזכר, שכל הקודש הזה שהוא נותן עתה לכהנים וללויים — לבכור אשר בבניו היה ראוי, ואלמלא החטא הראשון, היתה עבודת ה' נעשית בבכורות ישראל, וכל בית בישראל, כביתו של הכהן העומד לשרת לפני ה' אלקיך; ועתה, בחטאינו ובעוונות אבותינו הוסרה העבודה מן הבכורות. בערתי הקדש מן הבית!

ועוד איתא בספרים בענין זה. למה הוא נקרא בשם 'וידוי':

אלמלא צותה תורה לומר בלשון הזה, לא היה הפה יכול לדבר והאוזן לשמוע דברים אלה יוצאים מפי בשר ודם שאומר לפני בוראו: לא עברתי ממצוותיך, ולא שכחתי! שמעתי בקול ה' אלקי! עשיתי ככל אשר צויתני! השקיפה וברך כאשר נשבעת! פה של בשר ודם, ידבר בפני בוראו דברים אלה? וכמה דברים שהמרה את ה' אלקיו ולא שמע בקולו, ושכח, ולא עשה ככל אשר נצטווה? הרי שאין לך דיבור שקשה לאומרו בפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא כדיבור הזה.

ועכשיו כשהוא אומרו בגזרת המלך עליו, אינו יכול שלא לטהר את לבבו עובר לאמירתו, ולהתחרט על כל מה שעשה שלא כמצוה, ועל כל אשר לא שמע ולא עשה ככל המצוה אשר צוהו בוראו. כיון שטהר לבבו תחילה, הרי הוא יכול אחר כך לומר בפה מלא כל האמירה הזו. היא היא האמירה והוא הוא הוידוי ואי אפשר לזו בלי זה. (מתוך ספר התודעה לזקני רבי אליהו כי טוב זצ"ל, ח"ב ד. וע"ע מי השילוח ח"ב תבוא; פרוש המלבי"ם שם; מפרשי המשנה מע"ש ה"ג, הון עשיר שם; כו"פ מב, ועוד.

אולי יש מקום לבדוק השערה נוספת, 'יודוי' כמו 'יודוא' [ומצוי חילוף 'ו' וא' בכגון זה], והיינו שמוודא ומברר שנהג במעשר כדקין).

פרפראות לחכמה

וכתבו עליו את כל דברי התורה בשבעים לשון, שנאמר באר היטב — צירוף אותיות 'היטב' באופן זה: ה, הי, היטב, היטב — עולה 70. (עפ"י עשרה מאמרות חקור הדין יא; מהרש"א; ראשון לציון. וע' בעל הטורים, רא"ם וגור אריה — תבוא כו,ח).

דף לג

הערות ובאורים בפשט

'כל השואל צרכיו בלשון ארמי אין מלאכי השרת נזקקין לו, לפי שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי. והתניא... לא קשיא, הא ביחיד הא בצבור... ואב"א גבריאל הוה, דאמר מר בא גבריאל ולימדו שבעים לשון' — נחלקו הראשונים בדבר; יש אומרים לאו דוקא ארמית אלא גם שאר הלשונות אין המלאכים מכירים, (שאינן לשון בעצם אלא סימנים הסכמיים). כן היא דעת הרי"ף (ברכות פ"ב). ונקטו ארמית לרבותא, אף על פי שהיא לשון התרגום וניתנה מסיני (פ"ק דמגילה), וגם נשתלשלה מלשון הקודש — אין המלאכים מכירים אותה. (מהרש"א ומהר"ל; עשרה מאמרות — אם כל חי א, לא).

והקשו התוס' (בשבת יב) הלא המלאכים יודעים אפילו מחשבות הלב?

(השפת-אמת שם תמה מנין להם זאת, והביא שבוהר איתא להפך, שאין מחשבות הלב גלויים למלאכים. ומבנהג"א (או"ח קא, ד) משמע לכאורה שהדבר שנוי במחלוקת התלמוד והזוהר. ע"ש. וע' במעדני-יום-טוב על הרא"ש — ברכות פ"ב ב. והשלה"ק (עשרה מאמרות מאמר שני ע, הגהה ה) נקט דברי הזוהר שאין המלאכים יודעים מחשבות, וכתב שהגמרא אינה חולקת על כך, ע"ש).

ולכן כתב הרא"ש בפסקיו (ברכות פ"ב ב. אבל בתוספותיו כאן כתב אחרת. וע"ע) שהמלאכים יודעים ומבינים את כל הלשונות, אלא שאינם נזקקין להעלות תפילות שבארמית, מפני שלשון זו מגונה בעיניהם. ודוקא ארמית ולא שאר לשונות. (והטעם, לפי שהיא שיבוש לשון הקודש. ולפי זה הוא הדין לשאר לשונות שבאו משיבוש לשון הקודש, כמו שכתב הרמב"ם על השפה הערבית — 'מעדני יום טוב' שם). וכבר הקשו המפרשים (ע' ר"ש משנץ; באר שבע ועוד) שמסוגיתנו מוכח שאינם מבינים ארמית, מכך שהביאה הגמרא ראייה מגבריאל שלימד ליוסף שבעים לשון, הרי משמע לכאורה שהנידון הוא הבנתם והכרתם בלשון.